

УДК 615.15:614.27:616.37

Ірина ВЛАСЕНКО

кандидат фармацевтичних наук, доцент, здобувач кафедри фармацевтичної технології і біофармації, Національний університет охорони здоров'я України імені П.Л. Шупика, вул. Дорогожицька, 9, м. Київ, Україна, 04112 (vlaskenkoiryna5@gmail.com)

ORCID: 0000-0002-5530-4189

Лена ДАВТЯН

доктор фармацевтичних наук, професор, завідувач кафедри фармацевтичної технології і біофармації, Національний університет охорони здоров'я України імені П.Л. Шупика, вул. Дорогожицька, 9, м. Київ, Україна, 04112 (ldavtian@ukr.net)

ORCID: 0000-0001-7827-2418

Scopus Author ID: 56901286200

Володимир РУДЕНКО

доктор фармацевтичних наук, професор, завідувач кафедри управління та економіки фармації, технології ліків, Київський медичний університет, вул. Бориспільська, 2, м. Київ, Україна, 02099 (xvol.rudenko@gmail.com)

ORCID: 0000-0001-9473-0511

DOI: 10.33617/2522-9680-2022-2-60

Бібліографічний опис статті: Власенко І., Давтян Л., Руденко В. (2022). Алгоритм методико-організаційних заходів в аптеках до Всесвітнього дня діабету на етапі профілактики цукрового діабету. *Фітотерапія. Часопис*, 2, 60–66, doi: 10.33617/2522-9680-2022-2-60

АЛГОРИТМ МЕТОДИКО-ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ЗАХОДІВ В АПТЕКАХ ДО ВСЕСВІТНЬОГО ДНЯ ДІАБЕТУ НА ЕТАПІ ПРОФІЛАКТИКИ ЦУКРОВОГО ДІАБЕТУ

Залучення фармацевтів у профілактиці цукрового діабету (ЦД) може відігравати ключову роль в охопленні населення. Дослідження показують також високу ефективність програм скринінгу недиагностованого ЦД, до якого залучають фармацевтів. Фармацевти можуть сприяти проведенню заходів щодо боротьби з ЦД за рахунок організації спеціальних акцій (СА) в аптеках, які включають не тільки інформаційно-просвітницьку складову частину, а і скринінг населення щодо ЦД. В аптечних закладах багатьох країн світу до Всесвітнього дня діабету проводяться СА.

Метою дослідження – розробити комплекс методично-організаційних заходів для проведення спеціальних заходів в аптеках до ВДД із позицій практичної фармації.

Матеріали та методи У роботі використовували метод експертних оцінок. Додатково вивчали міжнародний досвід організації заходів ВДД в аптеках. Застосовували контент-аналіз, бібліосемантичний, аналітичний, узагальнюючий аналізи.

Результати. В Україні СА проводяться з 2003 р., в період яких відвідувачі аптек могли визначити рівень глюкози в крові та виміряти артеріальний тиск, отримати консультацію лікаря-ендокринолога, ознайомитись з інформаційними матеріалами про ЦД, продегузувати дієтичні продукти, фіто-чай тощо.

Висновки. На підставі експертного опитування визначено елементи програми спеціальних акцій до Всесвітнього дня діабету, які включають: консультації щодо здорового способу життя; тестування глюкози в крові; вимірювання артеріального тиску; консультацію лікаря; роздачу інформаційно-освітніх матеріалів. Розроблено Алгоритм методико-організаційних заходів в аптеках до Всесвітнього дня діабету, в якому детально визначені партнери та послідовність всіх етапів проведення заходу. Наведено конкретні рекомендації щодо проведення спеціальних акцій до ВДД, які сформовано на підставі експертного опитування з позицій практичного застосування.

Ключові слова: спеціальна акція, цукровий діабет, профілактика, Всесвітній день діабету, аптека, фармацевт, організаційні заходи.

Ірина VLASENKO

Candidate of Pharmaceutical Sciences, Associate Professor, Recipient of the Department of Pharmaceutical Technology and Biopharmacy, Shupyk National Healthcare University of Ukraine, Dorohozhytska Str., 9, Kyiv, Ukraine, 04112 (vlaskenkoiryna5@gmail.com)

ORCID: 0000-0002- 5530-4189

Lena DAVTIAN

Doctor of Pharmaceutical Sciences, Professor, Head of the Department of Pharmaceutical Technology and Biopharmaceutics, Shupyk National Healthcare University of Ukraine, Dorohozhytska Str., 9, Kyiv, Ukraine, 04112 (ldavtian@ukr.net)

ORCID: 0000-0001-7827-2418

Scopus Author ID: 56901286200

Volodymyr RUDENKO

Doctor of Pharmaceutical Sciences, Professor, Head of the Department of Pharmaceutical Management, Clinical Pharmacy and Drug Technologies, Kyiv Medical University, Boryspolska Str., 2, Kyiv, Ukraine, 02099 (xvol.rudenko@gmail.com)

ORCID: 0000-0001-9473-0511

To cite this article: Vlasenko I., Davtian L., Rudenko V. (2022). Alhorytm metodyko-orhanizatsiinykh zakhodiv v aptekakh do vsesvitnoho dnia diabetu na etapi profilaktyky tsukrovoho diabetu [Algorithm of Methodological and Organizational Campaigns in Pharmacies Dedicaded to the World Diabetes Day at the Stage of Prevention of Diabetes]. *Fitoterapiia. Chasopys – Phytotherapy. Journal*, 2, 60–66, doi: 10.33617/2522-9680-2022-2-60

ALGORITHM OF METHODOLOGICAL AND ORGANIZATIONAL CAMPAIGNS IN PHARMACIES DEDICAED TO THE WORLD DIABETES DAY AT THE STAGE OF PREVENTION OF DIABETES

Involvement of pharmacists in the prevention of diabetes mellitus (DM) can play a key role in reaching the population. The high effectiveness of screening programs for undiagnosed DM by pharmacists was confirmed by studies. Pharmacists can contribute to conduct of events on the prevention of DM by organizing special campaigns in pharmacies, which include not only awareness and educational component, but also screening the population on DM. In many countries over the world special campaigns are held in pharmacies on the occasion of World Diabetes Day.

The purpose of the research is to develop a complex of methodologically organized algoritms for conduct of special events in pharmacies for World Diabetes Day from the standpoint of practical pharmacy.

Materials and methods The method of expert evaluations was used in the work. In addition, the international experience of the organization of World Diabetes Day events in pharmacies was studied. Content analysis, bibliosemantic, analytical, generalized analyses were used.

The results. Special campaigns have been held in Ukraine since 2003, during which pharmacy visitors could make test of blood glucose level, blood pressure, receive a consultation from an endocrinologist, get the information materials about diabetes, taste dietary products, phyto-teas, etc.

Conclusions. Based on the expert survey, the elements of the program of special campaigns dedicated to the World Diabetes Day in pharmacies have been determined, which include: consultations about a healthy lifestyle; testing blood glucose level; blood pressure measurement; doctor's consultation; distributing information and educational materials. An algorithm of methodological and organizational events in pharmacies dedicated to the World Diabetes Day has been developed. It determines in details all partners and all stages of the event. Specific recommendations for conducting special campaigns dedicated to the World Diabetes Day in pharmacies were presented, which were formed on the basis of an expert survey from the standpoint of practical application.

Key words: special action, diabetes mellitus, prevention, World Diabetes Day, pharmacy, pharmacist, organizational act.

Вступ. Сьогодні захворювання на цукровий діабет (ЦД) визнано неінфекційною епідемією. В Україні поширеність на ЦД становить 7,1%. Більшу частину (87 – 95%) становлять хворі на ЦД 2-го типу (ЦД2Т), причому значна кількість випадків недиагностованого захворювання (IDF Atlas, 2021).

Раннє виявлення ЦД є дуже важливим для запобігання/затримки розвитку ускладнень та як їх наслідку, передчасної смерті. Окрім того, люди з невчасно виявленим ЦД, ймовірно, потребуватимуть більше медичних послуг через ускладнення діабету, що додасть навантаження на систему охорони здоров'я (Екое, 2018).

Необхідні значні пропагандистські зусилля та скоординовані дії для подолання загрози ЦД як критичної глобальної проблеми охорони здоров'я.

За визначенням Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), первинна та вторинна профілактика захворювання проводиться шляхом здійснення просвітницької діяльності та виявлення осіб з факторами ризику розвитку захворювання для ран-

ньої діагностики та своєчасного початку лікування (Resolution WHO, 2021).

Залучення фармацевтів до профілактики ЦД може відігравати ключову роль в охопленні населення, особливо при обмежених медичних кадрових ресурсах (Benedict, 2018, pp. 3–14. Franch-Nadal, 2019, pp.), та показує високу ефективність програм скринінгу недиагностованого ЦД за допомогою фармацевтів (Fornos-Pérez, 2016, pp. 387-396. Costa, 2019).

Первинна та вторинна профілактика з урахуванням стандартів аптечних послуг під назвою «Належна Аптечна Практики» (НАП) (GPP, 2011) включає елементи, наведені на рис. 1.

Для профілактики ЦД передбачається реалізація заходів, спрямованих на запобігання розвитку захворювання шляхом здійснення просвітницької діяльності, спрямованої на пропаганду здорового способу життя для мінімізації виникнення захворювання, виявлення осіб з факторами ризику розвитку захворювання та ранньої діагностики для своєчасного початку лікування.

Рис. 1. Практичні напрямки реалізації НАП у профілактиці ЦД

Фармацевти можуть сприяти проведенню заходів із боротьби з ЦД різними способами, поширюючи обізнаність про ризики та ускладнення ЦД та виявляючи людей, які не знають про своє захворювання (FIP, World Diabetes Day, 2012). У практичній площині це можна реалізувати за рахунок спеціальних акцій (СА) в аптеках, які включають не тільки інформаційно-просвітницьку складову частину, а й скринінг населення щодо виявлення осіб з ЦД (Vlasenko, 2022, pp. 74–82).

Одним із найголовніших інформаційних приводів для підвищення обізнаності щодо ЦД є Всесвітній день діабету/World Diabetes Day (ВДД). В аптечних закладах багатьох країн світу до Дня Діабету проводяться СА (Gandhi, 2020).

Але сьогодні не узагальнено цей досвід та не розроблено рекомендації щодо їх проведення з позицій практичного застосування. Тому вивчення досвіду проведення спеціальних акцій (СА) в аптеках до ВДД є актуальним.

Метою дослідження було проаналізувати стан проведення акцій до ВДД в аптеках України та на підставі експертного анкетування та аналізу наукової літератури розробити комплекс методично-організаційних заходів для проведення СА в аптеках до ВДД із позицій практичної фармації.

Матеріали та методи дослідження. У роботі використовували метод експертних оцінок (анкетний одноетапний з безпосередньою взаємодією з експертами), в основу якого покладено одержання та вивчення думок кваліфікованих спеціалістів. Об'єднання їхніх знань та досвіду дає суттєві результати щодо отримання на цій основі нових рішень щодо будь-якої проблеми. Перед формуванням групи експертів вибрали принцип відбору, спосіб отримання експертних оцінок та визначили необхідну кількість експертів.

Для отримання експертних оцінок залучали висококваліфікованих фармацевтів практичної фармації, причому враховували низку факторів: роботу в аптечному закладі, посаду, категорію, стаж роботи, практичний досвід у проведенні СА до ВДД. Компетентність експертів визначали способом самооцінки (проводиться самим експертом за певними критеріями без якісної градації) відповідно до факторів зарахування в групу експертів. Опитування проведено за допомогою електронної пошти, телефону, онлайн-інтерактивної форми (Bkhattacherdzhy, 2016).

Розробка анкет проведена авторами на підставі власного багаторічного практичного досвіду проведення СА до ВДД в КП «Фармація» м. Києва та КП Бориспільська аптека № 24. (Київська обл.). У дослідженні було задіяно 52 експерти з м. Києва та Київської області, які відповідали критеріям, у тому числі які мають у своєму досвіді роботу на керівних посадах в аптеці та брали участь у СА до ВДД.

Додатково вивчали міжнародний досвід організації заходів ВДД в аптеках. Застосовували контент-аналіз, бібліосемантичний, аналітичний, узагальнюючий аналізи.

Результати дослідження та їх обговорення. З 2007 р. 14 листопада проводиться ВДД під егідою ООН і є найбільшою у світі кампанією з підвищення обізнаності щодо ЦД, яка охоплює глобальну аудиторію у майже всіх країнах світу. Кампанія привертає увагу до проблем ЦД та тримає діабет у центрі уваги громадськості та політики (IDF. World diabetes day, 2022).

Аптечні заклади мають значну соціальну роль і беруть участь у державних та регіональних програмах, пов'язаних з охороною здоров'я. У столиці ці функції виконує КП «Фармація» м. Києва, яка забезпечувала населення столиці препаратами інсуліну і продовжує здійснювати цю функцію. На сьогодні аптеки різних

форм власності на всій території України можуть брати участь у програмі реімбурсації при оформленні необхідної документації та за наявності відповідної матеріально-технічної бази.

У 2009 р. Постановою Кабінету Міністрів України від 19.08.2009 р. № 877 було затверджено проведення щороку на державному та регіональному рівнях Всесвітнього дня боротьби із захворюванням на діабет. Але в Україні спеціальні акції (СА) вже у 2003 році були ініційовані авторами на базі аптек КП «Фармація» м. Києва та з 2013 р. – у м. Бориспіль (Київська область).

У період проведення СА, згідно із встановленим графіком, у визначених аптеках усі бажаючі могли визначити рівень глюкози в крові та виміряти артеріальний тиск, отримати консультацію лікаря-ендокринолога, ознайомитись з інформаційними матеріалами про ЦД, продегустувати дієтичні продукти, фіто-чаї тощо.

Проведено аналіз та узагальнення результатів опитування експертів. Згідно з думкою експертів, СА не тільки підвищують рівень знань населення про ЦД, а й привертають увагу громадськості до проблем хворих, у яких діагностовано це захворювання. СА охоплює значну кількість населення для виявлення недіагностованого ЦД та завдяки максимальній доступності до місця мешкання людей збільшує її доступність для всіх шарів населення. Особливо необхідно оцінити можливість консультації лікаря-ендокринолога, що сьогодні досить проблематично і проводиться тільки за попереднім записом через лікаря первинної ланки та потребує очікування від 2 тижнів до 2 місяців. Окрім того, хворих на ЦД2Т за існуючою системою лікують сімейні лікарі, деякі з яких, можливо, не володіють останніми методами лікування ЦД2Т.

Експерти вважають, що завдяки проведенню таких соціально-значимих заходів вирішуються різно-

планові задачі як для населення, так і для аптечних закладів. Поряд із впливом на населення щодо обізнаності про ЦД одночасно СА покращує імідж аптеки, залучають нових клієнтів та підвищують продажі в аптеках. Значне підвищення продажу лікарських засобів та парафармацевтичної продукції відмічається як у період акції, так і протягом наступних 1-2 місяців. Спостерігається «віддалений ефект» – збільшується продаж приладів для вимірювання глюкози в крові, апаратів для вимірювання артеріального тиску тощо. Загальна рекомендація щодо терміну проведення акції складає не менше як 5-7 днів. За думкою експертів, у разі зменшення періоду проведення СА економічний ефект для аптеки буде значно менший, ніж при рекомендованому періоді.

Партнерами акції обов'язково мають бути фармацевтичні компанії та/або дистриб'ютери, які реалізують прилади для вимірювання глюкози в крові (глюкометри), апарати для вимірювання артеріального тиску, електронні підлогові ваги. Їхня зацікавленість у просуванні свого товару сприяє забезпеченню приладами, витратними матеріалами (тест-смужки, одноразові рукавички, спиртові серветки, скарифікатори) для проведення скринінгу. Безкоштовний скринінг рекомендовано проводити 1-2 год. щоденно, протягом всього періоду акції. За умови недостатньої площі в торговельному залі аптеки скринінг не поводить в години найбільшої скупченості відвідувачів. Компанії, які реалізують дієтичне харчування/парафармацевтичну продукцію, надають продукцію для дегустації, додаткові матеріали та персонал для промоції товару. Громадські об'єднання хворих на ЦД, діяльність яких спрямована на підвищення обізнаності населення щодо проблеми ЦД та його профілактики, забезпечують інформаційними матеріалами (лістівки, плакати, газети) (рис. 2).

Рис. 2. Партнери та їх ресурси для участі в спеціальних акціях до ВДД

Успіху сприяє заздалегідь організована інформаційна кампанія щодо проведення акції (СМІ, в лікувальних закладах, аптеках та її структурних підрозділах, на прилеглий території). Об'яви мають бути чіткими, конкретними, лаконічним (адреса, програма, час).

Розуміючи актуальність проблеми надання фармацевтичної допомоги хворим на ЦД, Міжнародна федерація фармацевтів/The International Pharmaceutical Federation (FIP) у 2021 р випустила рекомендації для фармацевтів щодо профілактики ЦД (FIP, Blum, Ekrenyong, 2021) та «Управління харчуванням та контроль ваги» (FIP, Blum, Pinto, 2021) у контексті ролі фармацевта у профілактиці та лікуванні хронічних захворювань (FIP Statement of Policy, 2006).

Особливо важливо після закінчення акції провести аналіз результатів, розібрати всі помилки та опрацювати моменти для вдосконалення акції в конкретній аптеці.

Для візуалізації СА доцільно додати елементи блакитного кольору в оформленні торгового залу, які асоціюються з ВДД – «блакитне коло» – це універсальний символ ЦД в усьому світі (рис. 3). Запроваджене IDF «блакитне коло» символізує єдність глобальної діабетичної спільноти. Учасники СА можуть продемонструвати свою підтримку СА до ВДД, одягнувши блакитний елемент одягу (шарф, хустка, футболка тощо) та/або офіційний блакитний логотип. Це може допомогти розпочати розмову з кимось, хто не знає, що цей символ означає.

Рис. 3. Символ ЦД в усьому світі – «блакитне коло»

Існує багато ресурсів щодо ЦД. В Україні Центр Громадського здоров'я МОЗ України відкрив освітню онлайн-платформу «Сімейна академія: «Діабет від а до я» та запустив сайт про ЦД. У світі особливою популярністю користується сайт Міжнародної діабетичної федерації (IDF), що розробляє стратегію відзначення ВДД та створює уніфіковані інформаційні матеріали, які можна використовувати на національному рівні (надається дозвіл на переклад). Кожен рік ВДД присвячується спеціальній темі, щоб звернути увагу на ту чи іншу проблему мультиаспектного ЦД. «Доступ до медичної допомоги при діабеті» є темою ВДД 2021-23. Кампанію 2022 року буде зосереджено на доступі до навчання щодо самоконтролю ЦД. Як для спеціалістів фармації буде важливим використання інформації FIP. Є багато інших організацій,

які надають сучасну інформацію щодо ЦД: Diabetes Advocacy Alliance, National Kidney Foundation і National Institute of Diabetes and Digestive and Niryey Diseases, Американської діабетичної асоціації.

Результат проведення акції залежить від грамотної і чіткої її організації. Тому для забезпечення проведення Сана належному рівні авторами розроблено Алгоритм методико-організаційних заходів в аптеках до ВДД на етапі первинної і вторинної профілактики ЦД (рис. 4). Алгоритм, в якому визначено основні елементи СА, опрацьовано на підставі наукової літератури та анкетування експертів.

В європейських країнах створена система, яка мотивує людей з ЦД навчитися компенсувати своє захворювання. У більшості цих країн запроваджено державні програми з профілактики ЦД та раннього скринінгу захворювання та його ускладнень. У розвинених країнах діє гасло: «Діабет – не вирок, а певний спосіб життя». Із самого початку людей із ЦД навчають жити зі своїм захворюванням та успішно його контролювати. У цих країнах запроваджені не лише державні медичні програми з надання висококваліфікованої медичної та психологічної допомоги, а й ті, які мотивують пацієнтів керувати своєю хворобою і вчитися жити з ЦД повноцінним життям (Eikenhorst, 2017. Machen, 2019).

В Україні багато людей уникають діагностики ЦД, можливо, не розуміючи високого ризику для життя, та/або хвилюються, що подальше тривале лікування буде пов'язане зі значними фінансовими витратами. Тому своєчасна доступна діагностика може допомогти запобігти тяжким наслідкам захворювання.

Таким чином, сучасний стан проблеми ЦД вимагає використання нових форм надання фармацевтичних послуг як базису стандартів НАП, що сприятиме підвищенню якості надання фармацевтичних послуг даній категорії пацієнтів. Одночасно це посилить позитивний імідж, фінансову стабільність аптеки та соціальне значення фармацевтичних працівників та аптечного закладу як важливої і багатопрофільної ланки в системі охорони здоров'я.

Висновки

На підставі експертного опитування визначено елементи програми спеціальних акцій до Всесвітнього дня діабету, основні з яких включають: консультації стосовно здорового способу життя як профілактики ЦД; тестування рівня глюкози в крові; вимірювання артеріального тиску; консультація лікаря-ендокринолога; роздача інформаційно-освітніх матеріалів щодо ЦД профілактичної спрямованості; визначення причетності до групи ризику ЦД.

На підставі експертного опитування з урахуванням аналізу наукової літератури розроблено «Алгоритм методико-організаційних заходів в аптеках до Всесвітнього дня діабету». Детально визначені партнери та послідовність всіх етапів проведення заходу від підготовки до аналізу його результативності та наведено конкретні рекомендації щодо проведення спеціальних акцій до ВДД з позицій практичного застосування.

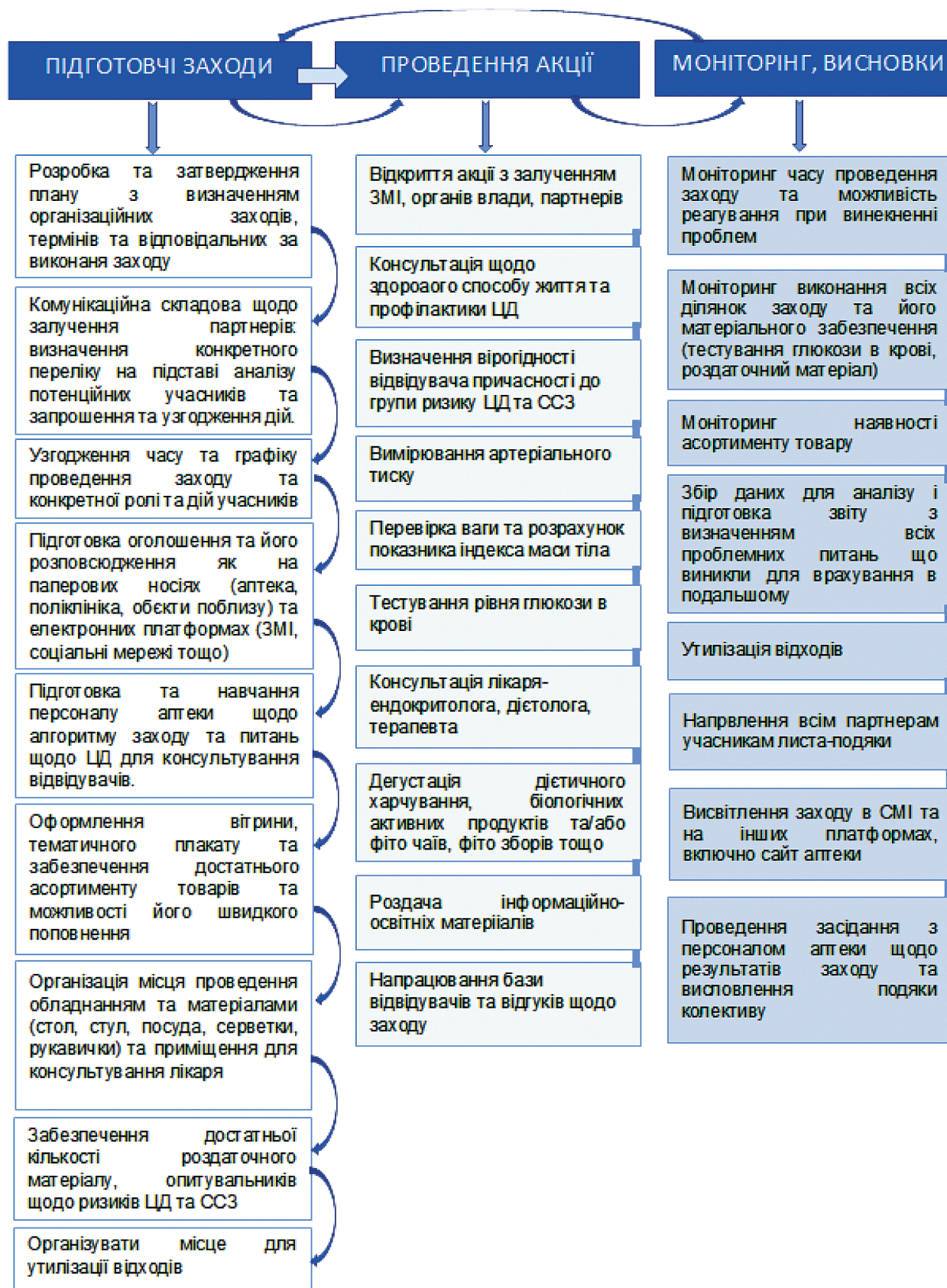

Рис. 4. Алгоритм методико-організаційних заходів в аптеках до Всесвітнього дня діабету

ЛІТЕРАТУРА

Bkhattacherdzhy, A., Sytnyk, N. I. Metodolohiia i orhanizatsiia naukovykh doslidzhen: doslidzhennia v sotsialno-ekonomichnykh naukakh [Methodology and organization of scientific research: research in social and economic sciences] : navch. posib. Kyiv : Un-t Pivdennoi Florydy, vyd-vo NTU Ukrainy «Kyivskiy politekhnichnyi instytut», 2016. 159 p. (in Ukrainian).

Vlasenko, I. O., & Davtian, L. L. (2022). Standarty nalezhnoi aptechnoi praktyky yak bazys realizatsii kontseptsii farmatsevtichnoi dopomohy patsiientam iz tsukrovym diabetom [Standards of Good Pharmacy Practice as a basis to implement the concept of pharmaceutical care to patients with diabetes mellitus]. *Farmats. Chasopys*, (1), 74–82. URL: <https://doi.org/10.11603/2312-0967.2022.1.13058> (in Ukrainian).

Benedict, A., Spence, M., Sie, J., et al. (2018). Evaluation of a pharmacist-managed diabetes program in a primary care setting within an integrated health care system. *J Manag Care Spec Pharm*. 2. 114–122. DOI:10.18553/jmcp.2018.24.2.114.

Blum, L., Ekpenyong, A. Pinto, G., et al. (2021) FIP. Diabetes prevention, screening, and management: A handbook for pharmacists. The Hague : International Pharmaceutical Federation, 2021. 67 p.

Blum, L., Pinto, G., Chaar, B., et al. (2021). FIP. Nutrition and weight management services: A toolkit for pharmacists. The Hague : International Pharmaceutical Federation, 2021. 82 p.

Costa, S., Horta, M., & Santos, R., et al. (2019). Diabetes policies and pharmacy-based diabetes interventions in Portugal: a comprehensive review. *Journal of Pharmaceutical Policy and Practice*, (12), Art 5, 1–12.

Eikenhorst, L, Taxis, K, Dijk, L., & Gier, H. Pharmacist-Led Self-management Interventions to Improve Diabetes Outcomes. A Systematic Literature Review and Meta-Analysis. *Frontiers. Pharmacology*, (8), Art 891. Pp. 1–14. DOI: 10.3389/fphar.2017.00891.

Ekoe, J-M, Goldenberg, R, & Katz, P. (2018). Screening for Diabetes in Adults. *Can J Diabetes*, (42), pp 16–9. URL: <https://doi.org/10.1016/j.cjcd.2017.10.004>.

Fornos-Pérez, 2016, pp. 387-396.). Fornos-Pérez J., Andrés-Rodríguez N., & Andrés-Iglesias J., et al. (2016). Detection of people at risk of diabetes in community pharmacies of Pontevedra (Spain). *Endocrinología y Nutrición*, (63(8)), pp. 387–396. doi: 10.1016/j.endonu.2016.06.002.

Franch-Nadal, 2019) Franch-Nadal, J., Fornos, J., & Klinkas, M. (2019). Management of prediabetes from the perspective of spanish physicians and community pharmacists. Detecta2 study. *Value in Health*, (22(3)), Art. 588. doi:10.1016/j.endien.2021.12.004.

International Diabetes Federation. World diabetes day. URL: <https://worlddiabetesday.org/>.

International diabetes federation Diabetes Atlas – 9th edition (2021). URL: <http://www.diabetesatlas.org>.

International Pharmaceutical Federation FIP Statement of Policy – The role of the pharmacist in the prevention and treatment of chronic disease. The Hague: International Pharmaceutical Federation; 2006. URL : http://www.fip.org/www/uploads/database_file.php?id=274&table_id=.

International Pharmaceutical Federation (FIP). Beating non-communicable diseases in the community. The contribution of pharmacists. The Hague, International Pharmaceutical Federation, 2019. URL: <https://www.fip.org/files/fip/publications/NCDs/beat-ing-ncds-in-the-community-the-contribution-of-pharmacists.pdf>.

Joint FIP/WHO Guidelines on Good Pharmacy Practice: Standards for Quality of Pharmacy Services. (2011). URL: <http://apps.who.int/medicinedocs/en>.

Machen, M., Borden, H., & Hohmeier, K. (2019) The Impact of a Community Pharmacy Diabetes Self-Management Education Program on Diabetes Distress. *J Pharm Technol.*, (35(1)), pp 3–10. doi: 10.1177/8755122518805429.

Resolution WHO 24 May 2021 Reducing the burden of noncommunicable diseases through strengthening prevention and control of diabetes. URL: https://apps.who.int/gb/ebwha/pdf_files/WHA74/A74_ACONF5-en.pdf.

Gandhi, S, (2020). Learn how your pharmacist can help with diabetes education during National Diabetes Month. *Single Care*. URL: <https://www.singlecare.com/blog/diabetes-awareness-month/>.

World Diabetes Day Pharmacists' contributions to diabetes (2012). URL: https://www.fip.org/files/fip/news/WorldDiabetesDay_web_final.pdf.

Надійшла до редакції 19.01.2022.

Прийнято до друку 23.03.2022.

Конфлікт інтересів відсутній.

Участь кожного автора у написанні статті:

Власенко І. О. – 80%: ідея дослідження, дизайн дослідження, розробка анкети, аналіз літератури, збір даних, побудова алгоритма, написання та корекція статті, висновки, анотації.

Давтян Л. Л. – 10%: дизайн дослідження, участь у написанні, корекції статті та висновків.

Руденко В. В. – 10%: дизайн дослідження, розробка анкети, участь у написанні, корекції статті та висновків.

Електронна адреса для листування із авторами: vlasenkoiryna5@gmail.com (Ірина Власенко).